

ИЗСЛЕДВАНЕ НА ГЛАСИТЕ НА БЪЛГАРСКИТЕ ГРАЖДАНИ ЗА СОЦИОКУЛТУРНО ПРИЕМАНЕ НА ИМИГРАНТИТЕ (ГТД) В СТРАНАТА¹

проф. д-р Н. Колев, доц. д-р Г. Куртева, гл. ас. д-р А. Луизов, гл. ас. Д. Лазаров
гл. ас. д-р В. Славянска, гл. ас. Павлина Димитрова
Бургаски свободен университет

Abstract: *Immigration is a relatively new phenomenon for Bulgaria that produces complex interactions between group and individuals. This article presents the attitudes of Bulgarian citizens towards immigrants. As a basis for our study we used the conceptual model of acculturation developed by Berry. The model was tested and validated with a sample of 400 respondents. Results of factor analysis indicate that there are four main types of attitudes toward immigrants – integration, assimilation, separation and marginalization. The results provided valued information and support for the integration policy.*

Key words: *acculturation, immigration, factor analysis, EAAM.*

Проблемите с имигрантите и тяхната интеграция в приемащото общество са познати за Европа, но за нашата страна този феномен е нов. Присъединяването на България към Европейския съюз (ЕС) я направи желана имиграционна дестинация и това постави на преден план от една страна въпроса за адаптирането на имигрантите към българската действителност, а от друга страна въпроса за толерантността на българина към имигрантите. По тези проблеми България няма достатъчно натрупан опит. По тази причина, всички методи за изследване, оценка и анализ на имиграционния феномен са важно средство както за формулирането на успешни интеграционни политики, така и за оценка на тяхната ефективност. Налице е значителен световен опит както в провеждането на проимиграционни, така и на антиимиграционни политики и програми. Съществен принос в него имат правителствата на САЩ², Канада³, Австралия⁴, Холандия⁵, Португалия⁶, Франция⁷, както и Европейският парламент и Европейската комисия⁸.

¹ Изследването представено в този доклад е по проект на тема „Методика за изследване, измерване и анализ на разминаванията между интеграционните очаквания на имигрантите, граждани на трети държави (ГТД) и възприемането им от българското общество“, финансиран по схема BG EIF 2011/01. Изследването е проведено в периода април – юни 2013г. в област Бургас.

² <http://www.maclester.edu/qm4pp/Math%20108/presentations/Spring%202005/ImmigrationLaw.pdf>
[docs/ssh_research_migration_20090403_en.pdf](http://www.maclester.edu/qm4pp/Math%20108/presentations/Spring%202005/ImmigrationLaw.pdf)

³ Jeffrey G. Reitz. Canadian Immigration Policy.
http://migrationfiles.ucdavis.edu/uploads/rs/images/2_j_reitz_1_can_imm_policy.pdf

⁴ <http://www.immi.gov.au/media/publications/statistics/federation/timeline1.pdf>

⁵ María Bruqueñas-Callejo, Blanca Garcés-Mascareñas, Rinus Penninx and Peter Scholten. Policymaking related to immigration and integration. The Dutch Case.
<http://dare.uva.nl/document/53748>

⁶ J. Peixoto, C. Sabino. Immigration, the labour market and policy in Portugal: trends and prospects.
http://www.idea6fp.uw.edu.pl/pliki/WP6_Portugal.pdf

⁷ Patrick Simon. French national identity and integration: Who Belongs to the National Community?
<http://www.migrationpolicy.org/pubs/frenchidentity.pdf>

⁸ Moving Europe: EU research on migration and policy needs. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2009. ISBN 978-92-79-09698-3.
[/ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/ssh/docs/ssh_research_migration_20090403_en.pdf/](http://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/ssh/docs/ssh_research_migration_20090403_en.pdf/)

При разглеждането на социокултурното проникване, в настоящото изследване на имигрантите, се използва концептуалния модел на Berry (1980), при който явлението се разглежда многопространствен (мултидименсионален) процес на промени които настъпват, когато представители на различни културни групи влязат в контакт (Stephenson 2000). Тези промени са обусловени от начина, по който представителите на различните културни общности се отнасят към своето и чуждото културно наследство. В общия случай това е влизането в контакт от страна на една имигрантска група с приемащото общество на страната домакин. Дали имигрантите са склонни да запазят своите културни особености, от една страна и до колко са склонни да възприемат културните особености на етноса домакин, от друга? Като резултат от този контакт могат да се наблюдават четири изхода: 1) асимилация на имигрантите, 2) интеграция, 3) маргинализация и 4) разделяне (сепарация). Асимилацията предполага почти пълно отделяне от собственото културно общество и възприемането, потапянето в това на страната домакин. Интеграцията предполага съвместно съжителство на двете културни общества. Сепарацията е в резултат на отделяне от доминантното общество и напълно потапяне в личното културно микро общество. Този процес може да се проявява в следствие на лично решение или в следствие на общностно такова (сегрегация). Маргинализацията е процес на отделяне всички културни общества, както това на собствената имигрантска общност, така и на доминантното общество. От тази гледна точка степента на навлизане на имигрантските общности в българската културна среда е голям изследователски интерес.

Социокултурното проникване на имигрантите в доминантното общество е двустранен процес на взаимодействие между самите имигранти и приемащата общност. От тази гледна точка е необходимо да се анализира склонността на тази приемаща общност за допускане на имигранти сред тях. Може да се каже, че склонността към интеграция е един от възможните изходи по отношение на имигрантските общности. Въпреки това може да се предположи, че съществува част от местното население, което да не е склонно пристигащите сред тях имигранти да запазват някаква част от своята култура, което автоматично означава, че тези имигрантски групи ще бъдат подтиквани към асимилация или маргинализация. От друга страна може да се предположи, че съществуват представители на доминантната общност, които да са прекалено „ревниви“ към своята култура и да не одобряват нейното споделяне с външни хора. Така може да се постигне натиск в посока на сепарирание на новодошлите имигранти.

Основна цел на настоящото изследване е оценката на нагласите на българските граждани за социокултурно приемане на имигрантите, ГТД в страната.

Обект на пилотното изследване са 400 граждани в Бургаска област.

Инструмент за събиране на информация

Основният инструмент за събиране на информация е адаптация на скалите ЕААМ на D. Berry (2001). В оригиналния си вариант този инструмент е базиран на модела на Berry (1980) за навлизане на имигранти в нова доминантна социокултурна среда. Той пресъздава четирите възможни прояви на това навлизане: Асимилация, Интеграция, Разделяне и Маргинализация. Той е направен да измерва имигрантското навлизане в културната среда на държавата домакин. Инструментът се състои от четири основни групи въпроси, обединени в четири скали, по една за основните четири дименсии на социокултурното навлизане в страната домакин. Скалата „Асимилация“ се състои от 8 твърдения, скалата „Интеграция“ от 5, скалата „Маргинализация“ от 9 и скалата „Разделяне“ от 7 или общо 29 твърдения.

В настоящото изследване фокусът е променен. Инструментът е трансформиран в такъв, който измерва нагласите за навлизане на имигранти в страната домакин от

страна на представителите на същата страна. Направи се опит основният смисъл на твърденията да се запази като в зависимост от изследванията на Brown C., Peri A. Ruebelt S. (2011) и Stephenson (2000) са добавени и допълнителни твърдения към скалите, касаещи аспекти като отношение към храната и музиката на страната. В резултат се достигна до инструмент състоящ се от 37 твърдения, разделени в 4 скали. Към скалата „Асимилация” се отнасят 9 твърдения, скалата „Интеграция” е съставена от 8 твърдения, скалата „Маргинализация” от 10 твърдения и скалата „Сепарация” от 10 твърдения. След събиране на сведенията от респондентите, получените резултати се подложиха на няколко анализа. Първо се проведе обяснителен факторен анализ чрез процедурата анализ на главните компоненти, при Varimax ротация. Вътрешната факторна пригодност на данните е много добра (Табл. 1), което дава основание получените резултати та се тълкуват като надеждни.

Табл 1. KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.	0,841
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square
	4126,287
	df
	666,000
	Sig.
	0,000

В следствие от анализа се обособиха четири значими фактора, обясняващи 41,089% от вариацията в базата от данни. Прави впечатление, че първоначалната конфигурация от твърдения в отделните скали не се възпроизвежда и анализа подсказва необходимостта от „пренареждане” на твърденията в скалите според мнението на респондентите и това те как възприемат отделните твърдения и какъв смисъл влагат в тях. Новите скали – фактори носят същите имена като оригиналните и **скалата „Асимилация”** се изгражда от твърдения: А1, А2, А3, А8, И1, И2, М4. Първите три въпроса са тясно свързани с познаването на езика и неговото непрекъснато използване. Това са твърдения като „Имигрантите трябва да пишат по-добре на български, отколкото на своя роден език дори.”, „Имигрантите трябва да говорят на български дори и в своите домове.” и „Имигрантите трябва да използват български език навсякъде, дори и в своите лични дела.” Твърдение А8 звучи по следния начин „Имигрантите трябва да свикнат да обичат българска храна”. Твърдения И1 и И2 също се отнасят за владенето на българския език, независимо че при първоначалното дефиниране на твърденията и скалата ЕААМ те трябва да носят смисъл такова ниво на владене на езика, което предполага интеграцията на имигрантите. Това са твърденията „Имигрантите би трябвало така да владеят български, че да могат да разказват шегички еднакво добре на своя роден език и на български.”, „Имигрантите би трябвало така да владеят нашия език, че дори в мислите си да използват български.” Последното твърдение в тази скала е М4 – „Не би трябвало да комуникират свободно с хора извън тяхната група.”, което може да се разгледа като стоящо малко встрани от останалите. Тук се вижда че един основен инструмент за асимилация на имигрантите, българските граждани виждат в нашия език.

Скалата „Интеграция” се изгражда от твърденията: А5 – „Имигрантите трябва да приемат, че има българи, които ги разбират по-добре, отколкото хора от собствената им страна.”, А6 – „Имигрантите трябва да приемат, че могат лесно да си изразяват чувствата пред българи и винаги ще бъдат разбрани.”, А7 – „Имигрантите трябва да приемат, че повечето от приятелите им ще са българи.”, А9 – „Имигрантите трябва да обикнат българската природа и климат.”, И3 – „За имигрантите е нормално да имат

приятели както сред своите сънародници, така също и сред българите.” И4 – „Българите трябва да ценят имигрантите не по-малко от техните сънародници.” И5 – „Българите трябва да се отнасят с имигрантите така, че те да се чувстват еднакво комфортно както сред сънародниците си, така и сред българите.” И6 – „В България имигрантите трябва да се чувстват като у дома си.” и И7 – „Трябва да разбират български, дори и да не го владеят перфектно.” В тази скала се включват твърдения, които показват степента на толерантност на българските граждани към имигрантските общности. Независимо, че в първоначалния си замисъл първите четири твърдения са носили асимилационен смисъл те са разпознати като проява на толерантност от българските граждани и представят една културологична особеност на нашето население.

Скалата „Маргинализация” се изгражда от твърденията: М2 – „Да имат чувството, че никой не ги харесва, е нормално.” М3 – „Да имат чувството, че никой не ги разбира, е нормално.” М6 – „Да имат чувството, че не са приемани, е в реда на нещата.” М7 – „Да изпитват чувството, че не могат да се доверят на никого – нито на представители на собствената им страна, нито на българи, е нормално.” М8 – „Всеки има затруднения да разбира проблемите на имигрантите.” и М10 – „Да не се чувстват комфортно, когато са сред хора е нормално.” Тук има съответствие между първоначално дефинирани твърдения, изразяващи маргинализационните отношения на българските граждани, ако и в скалата да не участват всичките десет такива.

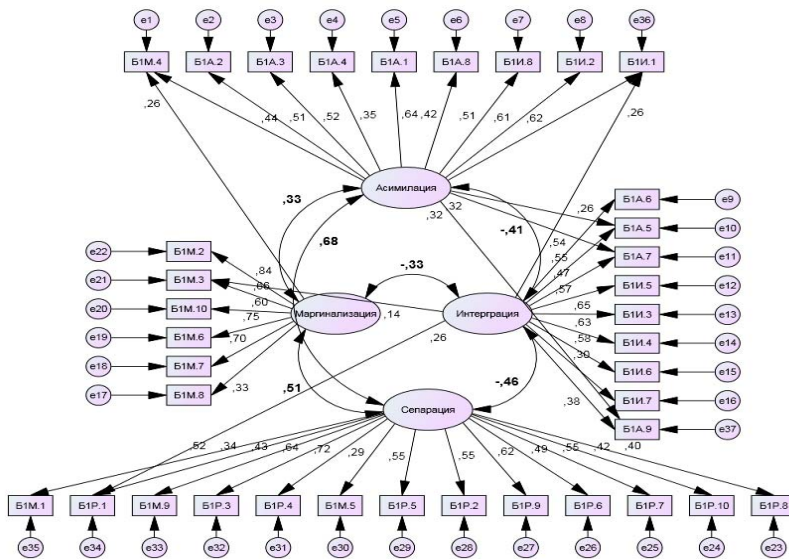
Скала „Сепарация” е най-голямата скала и се изгражда от твърденията: М1 – „Имигрантите не бива да намират общ език както със сънародниците си тук, така и с българите.” М5 – „Имигрантите не би трябвало да се сприятеляват свободно с други хора.” М9 – „Българите не сме длъжни да влизаме в положението на имигрантите.” Р1 – „За имигрантите е редно повечето от музиката, която слушат, да е от родината им.” Р2 – „За имигрантите е редно да имат приятели предимно от родната им страна или етнос.” Р3 – „Имигрантите е редно да се събират само помежду си.” Р4 – „Имигрантите е редно да знаят, че могат да бъдат равни само сред своите си сънародници.” Р5 – „Имигрантите трябва да излизат на срещи с други имигранти, а не с българи.” Р6 – „Имигрантите трябва да се чувстват спокойни само когато са сред сънародници.” Р7 – „Българите не бива да се срещат с имигранти.” Р8 – „Имигрантите трябва ядат своята традиционна храна.” Р9 – „Ако имигрантите искат социални контакти, нека ги търсят сред членове на собствените им фамилии и познати в родната им страна.” Р10 – „Ако искат да четат нещо, нека четат вестници и списания от своята родна страна.” Както се вижда новата скала „Сепарация” е едно съчетание от всички твърдения носещи този смисъл в основната скали и част от основната скала „Маргинализация”.

Най-значимо факторно влияние има скалата „Сепарация” (11,01%), следвана от скалата „Маргинализация” (10,21%), скалата „Асимилация” (10,01%) и скалата „Интеграция” (9,84%).

Анализа на вътрешната консистентност на скалите показва много добри стойности: скала „Асимилация” е с алфа на Кронбах = 0,767, скала „Интеграция” има алфа на Кронбах = 0,733, скала „Маргинализация” има алфа на Кронбах = 0,803 и скала „Сепарация” е с алфа на Кронбах = 0,800.

На следваща стъпка се проведе потвърдителен факторен анализ. Преди това обаче се налага анализ и въвеждане на липсващите стойности (ЛС) в базата от данни. При оценка на механизма на поява на ЛС се отхвърля хипотезата за липсващи напълно случайно стойности (Little's MCAR test: Chi-Square = 1660,401, DF = 1270, Sig. = 0,000). Въпреки всичко начина на провеждане на изследването и инструмента за събиране на информация не дават основание да се предполага механизъм на не случайно липсващи стойности. Затова с основание може да се подбере техника за въвеж-

дане предполагаща игнорируеми механизми. В случая се избира методът „Най-близък съсед”. За всяка единица с ЛС се избира такава, която е отговаряла по най-близък, сходен начин. Самите ЛС се заемват от единицата „съсед”. След като базата от данни е пълна (без ЛС) може да се продължи с потвърдителния факторен анализ. При така направеното разделяне на твърдения по скали се постига грешка $RMSEA = 0,053$, и индекси на съответствие $CFI = 0,875$ и $NFI = 0,866$. Резултатите от потвърдителния анализ дава основания да се заключи, че направените конструкти под формата на четири скали възпроизвеждат в максимална степен вариацията в базата от данни. На Фиг. 1 са представени стандартизираните връзки както между отделните латентни променливи и наблюдаваните твърдения, които ги изграждат, така и между самите латентни променливи. Наблюдаваните твърдения са представени в правоъгълници, докато латентните променливи – в овали. Освен четирите елипси, представящи основните четири скали в анализа, се виждат и още 37 кръга в които са записани променливите e_i . Това е остатъчната вариация от всяко наблюдавано твърдение (променлива), която не е обяснена чрез модела. До колкото потвърдителния анализ се използва, за да се даде отговор на въпроса за факторната структура на данните, то тези остатъчни вариации няма да бъдат анализирани.

NFI = 0,866
CFI = 0,875
RMSEA = 0,053

Фиг. 1. Структурна диаграма на връзките между латентните фактори „Асимиляция”, „Интеграция”, „Маргинализация” и „Сепарация” и наблюдаваните твърдения в инструмента за склонност към социокултурно проникване на имигрантите (ГТД) сред българските сграждани. (стандартизирани коефициенти)

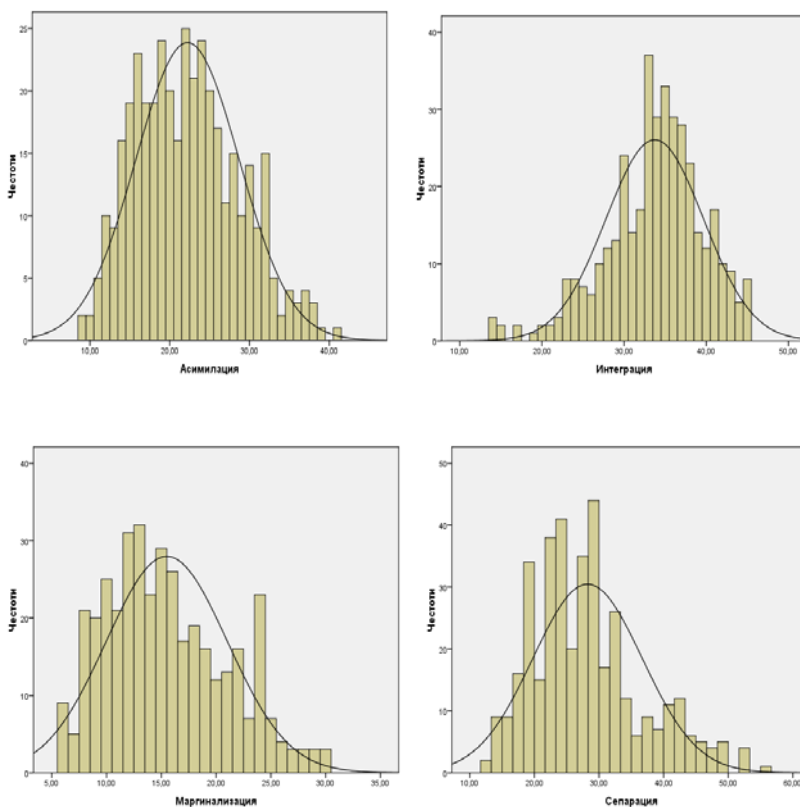
Прави впечатление високата обвързаност (корелация) между четирите скали. Връзката между скалата «Интеграция» и скалата «Асимилация» е $r = -0,41$ ($\alpha < 0,00$), което в този контекст може да се тълкува като висок отрицателен коефициент на корелация. Ясно се вижда, че склонността към интеграция се противопоставя на склонността към асимилация и обратно. По същия начин се наблюдава връзката между скалата «Интеграция» и скалата «Сепарация» е $r = -0,46$ ($\alpha < 0,00$) и скалата «Интеграция» и скалата «Маргинализация» е $r = -0,33$ ($\alpha < 0,00$). Отново се наблюдава значимо противопоставяне на склонността към интеграция по отношение на сепаративните и маргиналистичните намерения. С определена изненада могат да се разгледа зависимостта между скалата «Асимилация» и скалата «Сепарация». Корелационния коефициент е $r = 0,68$ ($\alpha < 0,00$), което показва една изключително силна зависимост между асимилационната и сепаративната нагласи на населението на Бургаска област. От една страна асимилацията представя позиция на забравяне на личната култура на имигранта и изцяло вливане в културата на страната домакин. От друга сепарацията представя точно обратния феномен – запазване на личната култура на имигранта и отхвърляне на културата на страната домакин. Получения резултат може да се тълкува с вероятна неяснота за действителната гражданска позиция, но във всички случаи изисква по-задълбочен бъдещ анализ. Като по-реална изглежда връзката между скалата «Сепарация» и скалата «Маргинализация» е $r = 0,51$ ($\alpha < 0,00$). И при двете скали се предполага не желание за приемане на домакинската култура и това може да обясни сравнително високия коефициент на зависимост.

На следваща фаза анализа продължава с изчисляване на общите бални оценки за всеки един респондент при всяка отделна скала. Тези разпределения за представени чрез своите обобщени характеристики в Табл. 2.

Табл. 2. Обобщени характеристики на общите бални оценки за всяка отделна скала

	Асимилация	Интеграция	Маргинализация	Сепарация
Наблюдавани единици	400	400	400	400
ЛС	0	0	0	0
Средна аритметична	22,2268	33,7294	15,4974	28,2242
Станд. грешка на средната аритметична	0,32935	0,30162	0,28108	0,42990
Медиана	22,0000	34,0000	15,0000	27,0000
Мода	22,00	33,00	13,00	29,00
Стандартно отклонение	6,48752	5,94127	5,53658	8,46813
Дисперсия	42,088	35,299	30,654	71,709
Асиметрия	0,353	-0,637	0,464	0,772
Станд. грешка на асиметрията	0,124	0,124	0,124	0,124
Ексцес	-0,457	0,676	-0,527	0,251
Станд. грешка на ексцеса	0,247	0,247	0,247	0,247

Всички разпределения са с добра нормална апроксимация. Графичните им изображения могат да се видят на Фиг. 2.

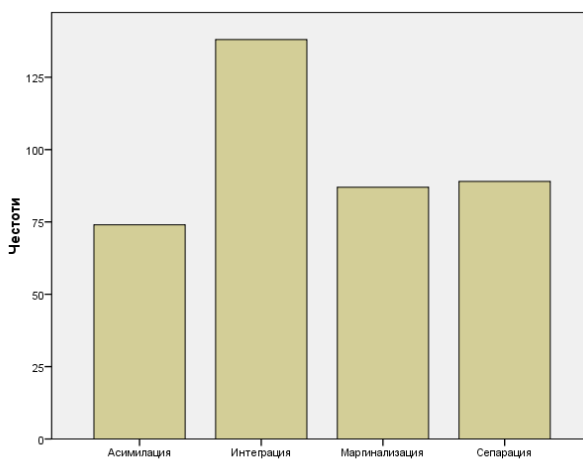
Фиг. 2. Графичен вид на честотните разпределения на четирите скали „Асимилация”, „Интеграция”, „Маргинализация” и „Сепарация” с нормални апроксимации

Всяка една наблюдавана единица има оценки по всички скали. Това означава, че за всеки анкетиран има възможност да се изчисли каква бална оценка получава по четирите скали. Ниските стойности по всяка скала показва отхвърляне на твърденията в съответната скала, докато високите стойности над средната показват одобрение по отношение на твърденията в скалата. Следователно може да се заключи, че тази скала, за която анкетирания има най-висока оценка, показва и нагласата на същия анкетиран по отношение на имигрантите. Основен проблем в случая остава сравнимостта между оценките по скалите. Всяка една скала има различен брой твърдения, които са разпределени с различна дисперсия помежду си. За постигане на сравнимост между отделни-

те скали се използва Z – нормализация⁹. В зависимост от най високата z -оценка за всеки анкетиран се избира неговата най-силна нагласа към начина на проникване на имигрантите в българската култура. Полученото разпределение има следния вид (Табл. 3 и Фиг. 3).

Табл. 3. Склонност към социокултурно проникване на имигранти в българската култура

Принадлежност към скала	Бр. единици	%
Асимилация	74	18,5
Интеграция	150	37,5
Маргинализация	87	21,75
Сепарация	89	22,25
Общо	400	100,0

Резултатите показват, че изследваните български граждани от Бургаска област в най-висока степен са предразположени към **интеграция на имигрантите**.

⁹ $Z_t = \frac{x_t - \bar{x}}{\sigma}$, където x_t е балната оценка на съответния респондент по разглежданата скала, \bar{x} е средната аритметична по тази скала, а σ е стандартното отклонение по тази скала.

Заклучение

Въз основа на проведеното изследване в контекста на поставената цел, може да се обобщи: Социокултурното проникване на имигрантите в едно общество е двустранен процес на взаимодействие между самите имигранти и приемащата общност. Наблюдава се силна зависимост между асимилационните и сепаративните нагласи на населението на Бургаска област. Като отчетем факта, че асимилацията и сепарацията са взаимноизключващи се явления, става ясна необходимостта от едно по-задълбочено изследване на действителните нагласи на българските граждани за приемане на имигрантите (ГТД) в страната.

Общата оценка на нагласите на българските граждани като домакини е, че те са предразположени към интеграция на имигрантите. Разбира между тях има такива, които проявяват склонност към сепарация, маргинализация или просто ревност към собствената си култура, традиции и начин на живот. Защо и при какви обстоятелства се наблюдават тези резултати е предизвикателство за екипа при едно следващо проучване.

Литература:

1. Barry, T. Declan (2001), Development of New Scale for Measuring Acculturation: The East Asian Acculturation Measure (EAAM), *Jornal of Immigrant Health*, Vol. 3, No. 4.
2. Berry, J. W. (1980), Acculturation as varieties of adaptation. In A. Padilla (Ed.), *Acculturation: Theory, models and new findings (pp9-25)*, Boulder, CO: Westview Press.
3. Berry, J. W. (2005), Acculturation: Living successfully in two cultures, *International Journal of Intercultural Relations* 29 (2005) 697–712
4. Broun, C, Peri, A, Ruebelt, S (2011) Development and Validation of a Pre-migration Acculturation Measure, *Revista Interamericana de Psicología/Interamerican Journal of Psychology* - 2011, Vol. 45, Num. 2, pp. 305-312
5. Stephenson, M (2000), Development and Validation of the Stephenson Multigroup Acculturation Scale (SMAS), *Psychological Assessment* 2000, Vol. 12, No. 1, 77-88